

ישוב בהזמנה

כתבה: איריס האן

בחודש אפריל 2007 דנה המועצה הארצית לתכנון ולבניה בתכנית להקמת יישוב חדש בגליל, "רמת ארבל", שנועד לאכלוס על-ידי קהילה של עולים מצרפת. תכנית זו, שנדחתה על ידי המועצה, היא ביטוי למגמה שהחלה רווחת לאחרונה בנוף התכנון – לפיה קהילות כאלה ואחרות יוזמות ומקדמות הקמה של יישוב חדש עבור חברי אותה הקהילה.

תופעה זו של התבדלות חברתית קהילתית בתחומים פיזיים מוגדרים קיימת גם במרקמים העירוניים, ובמקרים מסוימים אף גוררת התנגדות מטעמים שונים. עם זאת, הביטוי של מגמה זו בשטחים הפתוחים, קרי- בהקמת יישוב "מוזמן" חדש – הוא קיצוני במיוחד ומעורר דאגה.

ראשית, הקמת יישובים חדשים כרוכה בפגיעה סביבתית: כל מוקד פיתוח חדש, גם קטן בהיקפו, פוגע בכושר לשמר רצף משמעותי של שטח פתוח. מוקד חדש פירושו מתיחת קווי תשתית, הכשרת דרכי גישה, והתחלה של תהליכי עיבוי והרחבה עתידיים. בחלק נכבד מהמקרים, "יישובי החלומות" המבוקשים על ידי אותו גרעין או קהילה, מצויים בלב שטחים בעלי ערכיות סביבתית גבוהה, כך שהפגיעה הסביבתית והציבורית גדלה שבעתיים. דוגמא בולטת לכך היא היישוב "מיכל" בגלבע, שנדחה גם הוא במועצה הארצית, ושנועד עבור גרעין התיישבות שביקש להקים "יישוב אקולוגי" בלב שטח רגיש ביותר.

לתופעה זו ישנו פן כלכלי נכבד שאין להתעלם ממנו. הקמת היישוב עצמו, הכשרת התשתיות הרבות הנדרשות עבורו, ולא פחות מכך – התחזוקה והשירות הניתנים לו מהמדינה לאורך שנות קיומו – כל אלו דורשים השקעת משאבי ציבור גדולים לאין ערוך בהשוואה להרחבת יישובים קיימים.

המדינה מודעת היטב לעלויות אלה. בישיבת סיכום של הוועדה הבינמשרדית לפיתוח מזרח לכיש, שנערכה ב-27.3.07 נטען על ידי אגף התקציבים במשרד האוצר כי הם "ממליצים לקבוע סדרי עדיפויות בפיתוח היישובים ובמידת האפשר לאחד קהילות ולהשקיע ביישובים הקיימים בעדיפות על פני חדשים והכול תוך מתן עדיפויות ליוצאי גוש קטיף". למרות זאת, קידום התוכניות ליישובים חדשים בלכיש ממשיך קדימה, במלוא הקיטור.

ואכן, המגמה כי כל קהילה מבקשת לנכס לעצמה גבעה (או יותר), בולטת בעיקר בחבל לכיש. במרחב זה, מהמיוחדים והרגישים שבמרחבי השטח הפתוח בישראל, מקודמות במקביל מספר יוזמות להקמת יישובים חדשים, כל אחד מהם עבור קהילה מצומצמת, בחלקם מתיישבי גוש קטיף. אין מדובר בהעתקה קהילתית של יישובים שלמים, אלא בחלקי קהילות המבקשות לשמור על הפרדה מן הקבוצות האחרות, כך שעבור כל כמה עשרות משפחות מקודם במערכת התכנון ישוב חדש.



בנוסף למחירים הסביבתיים וכלכליים, להקמת יישובים חדשים "בהזמנה", ישנו מחיר חברתי. אוכלוסיות חזקות, צעירות, מעדיפות להתבדל ולבנות את ביתן בתוך עצמן, מאשר להצטרף ליישובים קיימים, שבמקרים רבים משוועים לכניסת אוכלוסייה חזקה ותוססת. במזרח לכיש קיימים יישובים מעין אלה, כמו גם בגליל ובנגב, אולם אלה לא מהווים מוקד משיכה לגרעיני ההתיישבות שמעדיפים "לתרום" למדינה על ידי התיישבות חדשה, אולם טרם הפנימו כי דרך זו פוגעת בסביבה ובחברה הישראלית.

בשנותיה הראשונות של המדינה הוקמו יישובים קטנים רבים, חלק גדול מהם הוקמו עם גלי העלייה, על-ידי גרעינים הומוגניים מבחינת מוצאם. שנים רבות חלפו עד שהקטנים והמבודדים שבהם התגברו על מחסום הבידוד החברתי. גישת פיתוח זו התאימה אולי לימים ההם, וביטאה במידה רבה מדיניות של פיזור אוכלוסין ותפיסת קרקע. מאז נעשתה כברת דרך ארוכה ויעדי התכנון מפנימים את אובדן משאב הקרקע, בצורך בריכוז הפיתוח ובהעדפה של עיבוי יישובים קיימים על פני הקמתם של נקודות פיתוח חדשות. שיקולים אלו ואחרים מחייבים אותנו לבחון האם אכן נכון ומוצדק כיום להיענות להקמתם של "יישובים בהזמנה", משום שאת המחיר הציבורי, הכלכלי והחברתי הכבד הכרוך בכך, כולנו משלמים.